

JEDNA HRABRA ŽENA

Edita Kac bila je kći Menahema, jednog od sinova Arona Kaca, rabina iz Nitre. Rođena je 1920. godine. Od rane mladosti pripadala je levičarskoj organizaciji Hašomer Hacair. Ova činjenica odvela je Editu u godinama mračnjaštva koje je sa sobom doneo Hitlerov fašizam, u redove ilegalnih antifašista i boraca. Uhapšena je oktobra 1941., mučena i osuđena na dužu kaznu zatvora. Ali ni tada njena odvažnost nije bila slomljena. Često je govorila: »Preživjećemo, pobeđićemo!« Ovakav stav odveo je Editu 1944. godine među slovačke partizane, u prve redove slovačkog narodnog ustanka. Umrla je herojskom smrću, boreći se do poslednjeg daha.

Bila je poslednja nedelja avgusta 1944. godine. Sunčan, prijatan dan. Nebo je bilo vedro, bez oblaka, a ipak je napetost vladala među ljudima, osećalo se u vazduhu da nailaze odlučujući dani.

Znalo se sa sigurnošću da nešto mora da se dogodi, samo se nije znalo kada. Svi su bili uvereni da neće morati dugo da se čeka. To su, pre svega, znali oni koji nisu želeli da dopuste da se događaji sami razvijaju i kojima je savest nalagala da nešto učine i preduzmu, kako bi uništili režim podjarmljenja. Svaka nova vest, i ona na izgled nevažna, koja je kružila među ljudima, ohrabivala je svakoga, jer je jasno pokazivala da se rat bliži kraju i da Hitler, zajedno sa svojim »nadjudima« i njihovim fašističkim pomagačima, mora da bude pobeđen. U to su ljudi bili ubeđeni već onog trenutka kada je Hitlerova ratna mašina pobedonosno ušla u tuđe teritorije, uništavajući sve što bi joj se usprotivilo.

A sada je, najzad, i odluka pala. Herojska sovjetska armija napredovala je ka Berlinu. Ova činjenica bila je znana i zaslepljenim demagozima domaće propagande, mada su izbegavali da govore o tome.

Ove vesti širile su se i u okrugu Banovca, mesta poznatog po rezidenciji predsednika Slovačke. Radnici i seljaci već su otvoreno govorili o tome, a zdravi razum naroda shvatio je davno da su slo-

vačkoj državi, kojoj je Hitler bio garantovao hiljadugodišnji život, dani odbrojani.

Koristeći nedeljni odmor, staro i mlado se šetalo po obroncima brda oko Banovca i odlazilo u posetu obližnjim selima. Svi su bili radosni, jer je to bila lepa nedelja. Mladići i devojke su mahom šetali u malim grupama. Razgovor se vodio o stanju na frontovima. Čim bi naišlo neko nepoznato lice, koje nije bilo iz tog kraja, ozbiljni razgovor bi prestao i prešlo bi se na šalu.

Te nedelje šetala se po okolini Banovca i radnica fabrike konfekcije Nehera, iz Trenčina, Ilona Kovač, alias Edita Kac. Došla je ovamo u posetu svojim prijateljima koji su sa njom radili u fabrici. Edita je bila lepa crnomanjasta devojka. Spoljašnost joj je odavala jevrejsko poreklo, no malo je ko znao da je Jevrejka. Njene saradnike u ilegalnom pokretu to nije zanimalo. Nije ona jedina koju su sudbina i opredeljenost odveli u ilegalnost. Identitet pojedinca nije bio važan, pa stoga ona o tome nije ni govorila. Bila je pametna i skromna, ljubazna i uvek spremna da pomogne. Svako ko bi došao sa njom u dodir zavoleo bi je zbog tih njenih vrlina. Zato je bila veoma omiljena i kod stanovnika okolnih sela.

Tog avgustovskog popodneva u glavi su joj se vrmale teške misli. Nije se šetala šetnje radi, jer je imala mnogo planova i posla. Radila je, učila i veoma mnogo čitala. Ali je najviše bila zauzeta pripremanjem za ono što su svi sa nestrpljenjem očekivali: učiniti nešto, doprineti borbi za oslobođenje zemlje od nepodnošljivog jarma, nasilja i ubistava.

Ponekad bi se umešala u razgovor mladih ili starijih šetača. Pričala bi sa ljudima i ženama, sa mladićima i devojkama. Svaki razgovor donosio joj je nova saznanja, a i neke njene primedbe obogetile bi razgovor ili bi ukazivale na istinitost ili netačnost nekih mišljenja. Ona nije bila rođena u ovom kraju, ali su je smatrali svojom. Njoj se nije moglo dogoditi, kao mnogim drugim, da se prekine sa razgovorom kada ona priđe nekoj grupi. Niko se nje nije plašio, jer je ona umela da pridobije simpatije drugih. I često bi se vraćala kući obogaćena novim iskustvima, koja su veoma često bila značajna. Ali i ako ne bi ništa novo saznala, otkrila bi šta o mnogim stvarima misle obični ljudi.

I ove nedelje razgovarala je sa mnogima. Ali je najdublji utisak na nju ostavio razgovor sa jednim seljakom. Od njega je saznala da je on spreman da sa sekrom u ruci brani svoju imovinu od fašista i da se bori protiv njih. Bila je srećna da vidi da ima seljaka koji se iskreno raduju dolasku oslobodilaca i koji nisu podlegli propagandnim lažima okupatora i njihovih pomagača. To je potvrdilo njeno uverenje da većina ljudi ima pravilan stav, iako je samo mali broj bio toliko hrabar da ga i pokaže. Shvatila je da narod samo čeka pogodan trenutak i poziv da pokaže svoja osećanja i da će se pridružiti onome ko bude podigao baklju slobode.

Razmišljajući o razgovoru sa tim seljakom uvek se jasno sećala reči »sramota« koja joj se urezala u sećanje. Bojala se da bi, u

stvari, ona trebalo da bude ta koja se stidi. Seljak sa kojim je razgovarala bio je spreman da brani svoju žetvu od esesovaca bilo čime što bi mu se našlo pri ruci. On hoće da osveti nepravdu koja se nanosi njemu i njegovom radu, on je spreman da se bori. A šta radim ja? — razmišljala je Edita. Stojim bespomoćna, a možda je već i suviše kasno da se nadoknadi izgubljeno vreme i da se bori za ono što je mnogo skupocenije od ambara i stoke u stajama seljaka.

Tako je razmišljala Edita i setila se svoje drage porodice i njene sudbine. Otac i majka su bili žrtve prvih transporta i već su 1942. godine odvedeni preko granice; ona je u to vreme bila u zatvoru u Bratislavi zbog svog ilegalnog rada. Šta se desilo sa roditeljima? Jesu li još živi ili su već ubijeni? Po onome što je čula i saznala, bila je gotovo sigurna da oni više nisu među živima. I opet je mislila kako ona stoji tu, neaktivna, ne boreći se ni sekiram ni puškom protiv onih koji su pobili njene roditelje i porodicu. I shvatila je da, u stvari, ona treba da se stidi. To veće je teško zaspala i sledećeg dana nije mogla da nađe mira. Sledeće noći bila je sasvim iscrpljena i osećala se kao da opet preživljava strašna mučenja bratislavskog zatvora. Ali sada ona nije stajala pred fašističkim dželatima, već pred samom sobom. Saslušavala ju je sopstvena savest. Sramota je tako živeti i ništa ne preduzeti! Nema opravdanja za onoga ko ne doprinosi ništa borbi protiv »Uebermenscha«. Uvidela je da ima dovoljno snage da se bori za slobodu.

Život joj se činio kao dugačak film koji se odvijao u njenoj svesti. Shvatila je da, u stvari, više nije ni tako mlada. Sutra, 29. avgusta, napuniće dvadeset četvrtu godinu. I tako je dalje razmišljala dok je san nije savladao.

Sledećeg dana očekivalo je Editu veliko iznenađenje. Sudbina joj je pripremila divan poklon za rođendan. Toga dana izbio je slovački narodni ustanak. Znala je da je ustanak velik i značajan korak ka oslobođenju. Bila je srećna i radosna što će i ona sada imati priliku da se bori sa oružjem u ruci i što neće više biti samo posmatrač i očekivati da joj slobodu donesu na srebrnom tanjiru. Nije ona ni do tada bila neaktivna. Ali ilegalna borba joj se nije činila dovoljno oštrom i sigurnom u svoj cilj. Edita Kac je rešila da se oružjem bori protiv fašističkih okupatora i ubica. I borila se do poslednjeg daha, dok nije svoj junački život položila na oltar slobode. Sa malom grupom drugova štitila je odstupnicu jedne jedinice posle ogorčene i neuspele borbe. Borila se mašinkom, pa kad je nestalo municije, ručnim granatama. Kad god bi bacila granatu na neprijatelja rekla bi: ova je za oca, ova za majku, ova za jednog brata, ova za drugog, za prijatelja, za školskog druga... Na žalost, nije bilo dovoljno granata da bi osvetila sve one koje je fašistička neman uništila. Izgubila je život kao heroj slovačkog narodnog ustanka, kao primerni borac za slobodu. Uspomena na nju i na sve heroje slavnog slovačkog narodnog ustanka poziva preživle da se bore za slobodu, za ravnopravnost svih naroda i rasa, za odbranu od neofašizma i revanšizma i protiv svih onih koji bi želeli da izazovu novi rat.